

Od IRAM-a do BuzAr-a – zgodovina digitalnega arhiviranja glasbene kulturne dediščine v Makedoniji

Povzetek

IRAM (Inštitut za raziskovanje in arhiviranje glasbe) je presenetljiv primer digitalnega arhiva, ki temelji na navdušenju ustanovitelja Dimitrija Bužarovskega in skupine mladih makedonskih znanstvenikov. Digitalizacija osmih zvočnih in prepisov zbirk balkanskih kultur in tradicij (glasba, pripovedi, narečja), ki so jih zapisali vodilni makedonski etnomuzikologi in jezikoslovci v letih od 1950 do 1980, in štiri video zbirke s Kosova in zahodne Makedonije, ki so jih zabeležili 2009–2011, kar sodi med bogato multimedijsko gradivo, ki je shranjeno v tem arhivu. Leta 2012 je bila njegova vsebina prenesena na BuzAr (Arhiv Bužarovskega) z namenom, da se ohrani vitalnost in dolgo življenje digitaliziranih artefaktov.

Ključne besede: Iram, BuzAr, digitalno arhiviranje, glasbena kulturna dediščina, Dimitrije Bužarovski.

Ko je leta 1999 Dimitrije Bužarovski utemeljeval idejo o Inštitutu za raziskovanje in arhiviranje glasbe (IRAM), si še nihče ni predstavljal, da bo iz nje vzniknil velik projekt, ki bo zaznamoval novo obdobje v muzikološkem in etnomuzikološkem krogu makedonske glasbene kulture v prvem desetletju novega

From IRAM to BuzAr – a history of digital archiving of music cultural heritage in Macedonia

Abstract

IRAM (Institute for Research and Archiving of Music) is an astonishing example of a digital archive based on the enthusiasm of his founder Dimitrije Bužarovski, and that of a group of young Macedonian scientists. The digitisation of eight audio and transcription collections of Balkan cultures and traditions (music, tales, dialects and customs) recorded by the leading Macedonian ethnomusicologists and linguists 1950–1980, and four video collections from Kosovo and Western Macedonia recorded 2009–2011, are among the richest multimedia materials stored in this archive. In 2012 its contents were transferred to BuzAr (Buzarovski Archive), to keep the vitality and longevity of the digitized artifacts.

Keywords: IRAM, BuzAr, digital archiving, musical cultural heritage, Dimitrije Bužarovski.

tisočletja. Čeprav je bila glavna dejavnost IRAM-a zamišljena kot prenos glasbene kulturne dediščine iz analogne v digitalno obliko, je IRAM prav kmalu postal središče, okrog katerega – poleg digitalnega arhiviranja samega – raste in se razvija popolnoma nov sklop znanstvenih, izobraževalnih in umetniških

dejavnosti. Pionirski poseg v digitalizacijo zvočne kulturne dediščine se je kmalu razširil na grafične, besedilne in avdiovizualne vsebine, ki omogočajo nadaljnje raziskave na področju vseh znanstvenih disciplin, ki se ukvarjajo s fenomenom glasbene kulture.

Gotovo je, da je tako opredmeteno idejo lahko postavila na noge le izjemno kompleksna oseba, ki je že imela znanje in dolgoletne izkušnje pri delu z analogno in digitalno tehnologijo obdelave zvoka, dizajniranja studija (delovnega prostora) in njegovega infrastrukturnega opremljanja ter vzdrževanja; ki se je ukvarjala z izobraževanjem in usposabljanjem znanstveno-raziskovalnega osebja za delo z novimi tehnologijami; in ki je, povrh vsega, imela za seboj bogato znanstvenoraziskovalno oziroma muzikološko dejavnost. Ob upoštevanju, da je bila ideja takrat še povsem nova, je to pomenilo projekt, ki je terjal tehnične, materialne in človeške vire, na koncu pa tudi podjetniški duh in osebnost, sposobno najti finančna sredstva in združiti vse te vire v en sam, učinkovit mehanizem.

Zaradi vsega navedenega IRAM vse do danes istovetijo z imenom Dimitrija Bužarovskega, ki je bil ves čas tudi njegov upravitelj. Leta 2012 je dal IRAM preimenovati v BuzAr (Arhiv Bužarovskega), kar naj bi zagotovilo njegov nadaljnji obstoj, ki bi tako postal neodvisen od lokalnih gospodarskih pretresov in sprememb v kulturni politiki. S tem se je nadaljevala vitalnost tega arhiva, ki je dokazal, da je na podlagi entuziazma in prostovoljstva ob hkratnem profesionalnem delu in odnosu do raziskovanja in arhiviranja vendarle mogoče doseči rezultate, ki daleč presegajo to, kar počno državne subvencionirane institucije. Med najbolj pomembnimi priznanji za dosedanje rezultate IRAM-a je verjetno dejstvo, da ga je dr. Dietrich Schüller, dolgoletni direktor najstarejšega zvočnega arhiva na svetu (Phonogrammarchiv, Österreichische Akademie der Wissenschaften), v poročilu *Audiovisual research collections and their preservation* (2008: 26, 27) uvrstil med največje poklicne arhive v Vzhodni Evropi. Ob tem kaže poudariti, da prostovoljstvo in navdušenje, ki sta glavni značilnosti tega arhiva, nista – po mnenju Bužarovskega – nekaj novega, saj je bil že pred njegovim nastankom in je danes prav tako levji delež raziskovalnega dela v družboslovju in humanistiki zasnovan na istem načelu. Prepričan je, da je projekt le nadaljevanje osebne vneme in delovnih naložb, ki so jih prispevali etnomuzikologi, folkloristi in jezikoslovci pri zbiranju in snemanju kolekcij, ki so bile digitalizirane v IRAM-u oziroma v BuzAr-u.

Zato smo se odločili predstaviti v tem besedilu edinstveno dejavnost digitalnega arhiva IRAM/BuzAr, ki je dala in še daje odlične rezultate in s tem prispeva k ohranitvi kulturne dediščine v regiji. Glede na dejstvo, da kompleksnost gradiva onemogoča – vsekakor pa otežkoča – idealno klasificiranje, smo uporabili kombinacijo kronološkega pristopa in klasifikacije po posameznih vprašanjih.

1 Začetki, Macedonian Music Council in mmc.edu.mk

Leta 1996 je Buzarovski ustanovil Makedonski glasbeni svet (Macedonian Music Council), ki takoj postal član IMCA (International Music Council, UNESCO). Nosilna ideja je bila združiti vse institucije, ki se v Makedoniji ukvarjajo z glasbo, v eno telo, ki bi lahko pomenilo močan lobi pri oblikovanju glasbenokulturne politike v državi. Kljub dejstvu, da so vse večje institucije (Fakulteta za glasbo, Makedonska filharmonija, Makedonska opera in balet, festivali Ohridsko poletje, Skopsko poletje in Skopski jazz festival, Zveza skladateljev, Zveza izvajalcev glasbe, Združenje glasbenih učiteljev, Glasbena mladina) privolile v to in sprejele udeležbo, je kmalu začelo upadati zanimanje članic za sodelovanje in skupne akcije, medtem ko se je delo MMC-a zreduciralo na volontersko vzdrževanje prve makedonske spletne strani mmc.edu.mk. Oblikovanje domene januarja 1997 z namenom promotivne dejavnosti (podobno dejavnostim glasbeno-informacijskih središč v drugih državah) ima pionirski pomen za distribucijo informacij o glasbenem življenju v Makedoniji na svetovnem spletu. Pozneje, najprej IRAM, nato pa BuzAr, prevzame domeno in njeno vzdrževanje do julija 2014.

Univerza v Pittsburghu (ZDA) je domeni omogočila brezplačno gostovanje na svojem strežniku, k čemur je še zlasti pripomogel prof. dr. George Mitrevski, ki je bil v tistem času gostujoči profesor na Univerzi sv. Cirila in Metoda v Skopju. Dr. Mitrevski je prav tako pomagal oblikovati prvo stran, navigacijo in uporabo FTP-storitev za redno posodabljanje spletne strani. Leta 1998 so mmc.edu.mk namestili na strežnik UNET v Skopju, ki je prav tako brezplačno gostil stran do januarja 2003. Registracijo domene so dokončno opravili leta 1998 (prejšnji naslov je bil del UP-strani). Od leta 2003 domeno mmc.edu.mk gosti makedonski Telekom, ki je dal na voljo tudi brezplačno uporabo svojega avdio in video strežnika (Bužarovski 2007: 2).

Dimitrije Bužarovski v glavnem studiu (2008)

Poleg Bužarovskega se veliko dodiplomskih in podiplomskih študentov ter doktorandov udeležuje dizajniranja in vzdrževanja posameznih delov strani. Zasnovana kot statična spletna stran je ostala v bistvu nespremenjena vse do danes – predvsem zaradi zelo ugodne in hitre navigacije. Poleg tega je njena dolgoletna prisotnost na svetovnem spletu prispevala svoje k visoki bonitetni oceni indeksiranih strani. Še posebno pomembno je, da je samo tri leta po namestitvi stran postala največja baza makedonske glasbene kulture in aktualnih dogodkov na internetu (Prav tam: 3).

Angleški jezik je bil že na začetku izbran kot lingua franca, kar je prav tako prispevalo k uspešni distribuciji strani, medtem ko je bilo prvo gradivo v makedonščini postavljeno leta 2006. Sčasoma – zlasti ko sta se pojavila prvi avdio in video – je bilo treba stran sproti predelovati zaradi omejenosti prostora na strežniku; zato je bilo kar precej gradiva prenesenega v arhiv. Vendar že samo oblikovanje digitalne podatkovne baze z informacijami o makedonski glasbeni kulturi nedvomno vodi k nadaljnji digitalizaciji kulturne dediščine, kar dodatno priča o sistematičnosti Bužarovskega pri načrtovanju dejavnosti, ki jih je imel za ključne v razvoju makedonske glasbene kulture.

Kot glavna komunikacijsko-informacijska povezava z javnostjo in vsemi zainteresiranimi uporabniki je stran mmc.edu.mk odigrala zelo pomembno vlogo pri spodbujanju in širjenju idej IRAM-a/BuzAr-a. Njen razvoj v celoti odraža stopnje razvoja informacijske tehnologije:

- besedilne datoteke in grafi (1997),
- fotografije (2000),
- avdio mp3- in MIDI-datoteke (2002),
- avdio streaming datoteke (format Real Audio G2) (januar 2003),
- video datoteke (oktober 2003),
- video streaming datoteke (januar 2005) (Prav tam: 2).

V njej so se pojavljali različni deli, ki – po drugi strani – kažejo na zelo široko in bogato dejavnost IRAM-a/BuzAr-a:

- študentski internetni radio (prva oddaja 24. januarja 2003; vsebuje 112 radijskih oddaj v formatih Real Audio G2 ali mp3),
- kronika filmov (prvi video objavljen 14. oktobra 2003; vsebuje več kot 170 kratkih filmov v formatu QuickTime Movie MPEG-1, o koncertih, konferencah, predstavitvah, zagovorih disertacij itd.),
- konference (prva konferenca 22. novembra 2001; vsebuje elektronske izdaje besedil osemnajstih mednarodnih konferenc v organizaciji IRAM-a/BuzAr-a, v formatih html in pdf),
- film *Tempus v Makedoniji* (prvi film v streaming video formatu, v dolžini 60 minut),
- informacije o skladateljih, izvajalcih, muzikologih in etnomuzikologih iz Makedonije,
- vodnik skozi glasbene dogodke (najave dogodkov v makedonskem glasbenokulturnem življenju),

- digitalna knjižnica knjig, kritik, esejev in člankov, diplomskih nalog, magistrskih tez in doktorskih disertacij v formatu pdf,
- publikacije – avdio povezava z melogramsko zbirko Firfova – CD-ROM 1 (odlomek),
- mednarodno tekmovanje mladih glasbenikov Ohridski biseri,
- Western Balkan Project in Music Education – Winter School 2006.

Od leta 2012 je BuzAr popolnoma prevzel vzdrževanje strani, pri čemer je zasnovana nova glavna stran z logotipom ter objavo novic in povezav do drugih delov, in sicer za video (Flash Video, format FLV, vgrajen v html), avdio, kritike, knjige, znanstvena besedila in življenjepisi Bužarovskega.

Julija 2014 je dobil BuzAr novo domeno buzar.mk.

2 Prvo snemanje in prvi CD

Takoj po izvolitvi za dekana FMU (Fakultete za glasbo)¹ leta 1995 (bil je dekan v dveh mandatih, 1995–1997 in 1997–1999) se je Bužarovski močno angažiral pri pospeševanju intenzivnosti vseh njenih dejavnosti. Z odpiranjem magistrskega študija je začela fakulteta razvijati magistrski program Menedžmentv kulturi in umetnosti, prva na Balkanu pa je odprla tudi doktorski študij kompozicije in interpretacije. V tem smislu izstopa strategija Bužarovskega za postopno višanje ravni univerzitetnega orkestra in pevskega zbora, ki kar kmalu začneta izvajati repertoar z visokimi umetniškimi zahtevami (Stravinski, Prokofjev, Hindemith, Wagner idr.). Razvoj obeh ansamblov FMU je zaokročila kompletna postavitev odrskega dela, komične opere *Despina in Mister Dox* (op. 35 Bužarovskega); opera je spomladi 2001 doživela kar devetnajst izvedb v Makedoniji in v Wiener Kammeroper.

IRAM je rezultat planske strategije Bužarovskega in se smiselno vklaplja v njegove načrte za oživljanje celotne dejavnosti FMU v Skopju; to je, da z IRAM-om kot inštitutom, v katerem naj bi postopoma digitalizirali zvočno kulturno dediščino (vendar bi sproti snemali tudi dogodke iz sodobne glasbene kulture), lahko FMU integralno zaokroži svojo izobraževalno, ustvarjalno in znanstveno dimenzijo. Leta 1999 je Bužarovskemu uspelo od Evropske komisije dobiti prvi Tempus Project (gre za JEP 13567/1998, konzorcija, ki ga sestavljata Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten iz Haaga in Trinity College of Music z University of London); ta mu je omogočil dobaviti opremo za prvi studio in pripraviti otvoritev oddelka za sonologijo, ki je sprejel prve študente v študijskem letu 2000/01.

Cilji programa so usposabljanje študentov iz teoretičnih in pedagoških oddelkov za delo z elektronskimi in računalniškimi napravami v teoriji in izobraževanju, usposabljanje študentov

¹ Fakultet za muzička umetnost, op. p.

za snemanje in arhiviranje glasbe ter usposabljanje skladateljev za ustvarjalno delo z elektronskimi in računalniškimi napravami (Bužarovski 2002a: 4). Omenjeni prvi studio je vseboval veliko različnih analognih in digitalnih naprav, med njimi računalnike Power Macintosh G3 in G4, programsko opremo Logic Audio in Pro Tools, Yamaha mixer O2R, naprave DAT in ADAT ter konfiguracijo Capybara/Kyma. Bužarovski je urednik prvega učbenika *Od naravnih do računalniških zvokov in tonov* za ta oddelek, kot tudi prve izdaje knjige *Angleško-makedonski slovar tehničnih terminov s področja obdelave zvoka*; obe deli sta izšli leta 2000.

Simbolično prvo snemanje z novo opremo in v novem studiju je bilo opravljeno 4. septembra 2000. Posneli so koncert, na katerem je Bužarovski premierno izvedel svoja *Nokturna* (op. 49 za klavir). Danes je slišati zanimivo, da je pred koncertom sam pripravil snemalno opremo, vklopil računalnik za snemanje (v Logic Audio v 3.5) in stopil na koncertni podij (ob tem, da je studio dve nadstropji pod koncertno dvorano). Kmalu je izšel tudi prvi CD o tem zgodovinskem dogodku (Bužarovski 2003a: 8).

3 Začetek digitalizacije – Kolekcija Firfov

Poleg snemanja omenjenega koncerta je na dejavnosti arhiva odločilno vplival še drug dogodek: digitalizacija *Kolekcije Firfov*, ki kot prva večja sistemsko organizirana digitalizacija analognih nosilcev na Balkanu potrjuje standardne procedure, ki jih predpisuje IASA (International Association of Sound and Audiovisual Archives), in uveljavlja idejo o čim hitrejši, nujni potrebi zaščite zvočne kulturne dediščine. Tako pridobljene izkušnje so odločilno vplivale na digitalizacijo drugih kolekcij, ki so danes v arhivu.

Osebni stiki in poznanstva Dimitrija Bužarovskega z družino Firfov, ki je arhivu brezplačno odstopila vse gradivo (ka-

sete in zapiske s podatki), so prispevali k izboru te kolekcije za ta pionirski digitalizacijski podvig (Prav tam: 3). Da bi zagotovil potrebno tehniko in spremno strokovno pomoč, se je Bužarovski prijavil in pridobil še dva mednarodna projekta: TEMPUS (JEP 15019–2000, z istim konzorcijem) in SCOPES (2000–2003 SNF) v sodelovanju z Musikethnologisches Archiv der Universität Zürich. Sodelovanje dr. Ernsta Lichtenhahna in dr. Dietera Ringlia iz züriškega arhiva je bilo zelo koristno pri premoščanju etnomuzikoloških problemov, ki so se pojavljali med digitalizacijo (Bužarovski 2002a: 5, 6).

V končni, digitalizirani verziji vsebuje *Kolekcija Firfov* 1.362 ljudskih pesmi in plesov ter 383 melogramov ljudskih pesmi. V avdio tehniki je digitaliziranih 44,1 kHz/16 bit SDII datotek, kar skupaj znaša 29,47 GB, razporejenih na 129 avdio datotek v skupnem trajanju 45 ur, 38 minut in 18 sekund. Poleg kopij na trdih diskih so posneti tudi trije kompleti CD; dva sta deponirana v Musikethnologisches Archiv, eden se nahaja pri družini Firfov.

Približno ob istem času je Bužarovski navezal stik tudi z dr. Dietrichom Schüllerjem, čigar ekspertiza in pomoč sta bili ključnega pomena pri prenašanju potrebne dokumentacije in standardov za digitalno arhiviranje zvoka, ki jih je Bužarovski naknadno detajlno obdelal v knjigi *Temelji digitalnega arhiviranja zvoka* (2002). Ta knjiga, skupaj z drugo izdajo prej omenjenega *Slovarja tehničnih terminov s področja obdelave zvoka* (2001), ni bila namenjena le študentom sonologije, temveč je prispevala k širši afirmaciji problema digitalnega arhiviranja glasbene kulturne dediščine (Bužarovski 2002: 1, 2). S tem namenom je Bužarovski odstopil dvesto izvodov knjige Svetu za radiodifuzijo Republike Makedonije za nadaljnjo distribucijo vsem radijskim postajam v Makedoniji, katerih arhivi so še v analognem formatu.

Vzporedno z digitalizacijo primarnih artefaktov je Bužarovski dojel potrebo po zbiranju oziroma snemanju dopolnilnih gradiv (zlasti videov), ki imajo nalogo omogočiti lažjo analizo in pravilno tolmačenje temeljnega gradiva. S tem namenom si je jeseni 2001 omislil prvo digitalno kamero (Sony DCR-TRV30) in DV Recorder (Sony GV-D300), s katerima je snemal in montiral prve Kronike IRAM-a (prvo posneto montirano gradivo poroča o IRAM-ovi londonski konferenci *Reflections on Macedonian Music – Past and Future* iz leta 2001) (Bužarovski 2003a: 6). Kronike IRAM-a so postale pomemben poročevalec o IRAM-ovih in tudi drugih dogodkih; iz njih je nastal zelo pomemben video arhiv makedonske glasbene kulture v prvem desetletju novega tisočletja (čez 170 kratkih dokumentarnih videov). Leta 2002 začne Bužarovski snemati tudi prve večje dokumentarne filme, ki so bili dokončani in javnosti predstavljeni leta 2003. Trije filmi se nanašajo na udeležence v nastajanju *Kolekcije Firfov* (filmi *Gjorgji Donevski*, *Baččorki* in *Kosturčanki*), medtem ko četrti predstavlja družino Sandžakovski, iz

katere izhaja eden najpomembnejših skladateljev makedonske duhovne glasbe, Kalistrat Zografski (1830?–1914).

Prva, že prej omenjena, IRAM-ova mednarodna konferenca (organizirana na Trinity College of Music v Londonu) je ponudila še eno, zelo pomembno fronto za predstavljanje raziskovalnih rezultatov, izmenjavo mnenj z mednarodno znanstveno skupnostjo in afirmacijo ter spodbudo za mlade znanstvenike, ki so sodelovali pri projektih IRAM-a. Dne 24. januarja 2003 so predvajali prvo oddajo internetnega študentskega radia, ki je tako ponudila še eno obliko zbiranja gradiva o makedonski glasbeni kulturi in tudi promocijo IRAM-ovih dejavnosti. Tako so se z digitalizacijo primarnih avdio posnetkov, skeniranjem fotografij, partitur, besedil in drugih grafičnih gradiv, snemanjem videov, organiziranjem mednarodnih konferenc, oddajo internetnega študentskega radia in predstavitvijo vseh teh dejavnosti na spletni strani mmc.edu.mk, zaokrožile dejavnosti IRAM-a.

Vse te dejavnosti so terjale ustrezno tehnično opremo, tako da je do leta 2003 Bužarovski načrtoval, instaliral in trajno vzdrževal kar tri studije. Opremljeni so bili z Macintoshovimi računalniki G3 i G4 s programsko opremo Pro Tools (Digi 001), Logic Audio, Final Cut Pro 3 in Sibelius 1.4, z dvema Yamahinima miksetama O2R, s stroji DAT i ADAT, z vmesniki, MIDI kontrolerji, visokokakovostnimi mikrofoni in drugo avdio tehniko za produkcijo in reprodukcijo zvoka (Prav tam: 13).

Za potrebe arhiviranja je bilo treba priskrbeti ustrezno reprodukcijsko analogno strojno opremo. Pri konfiguriranju studi-

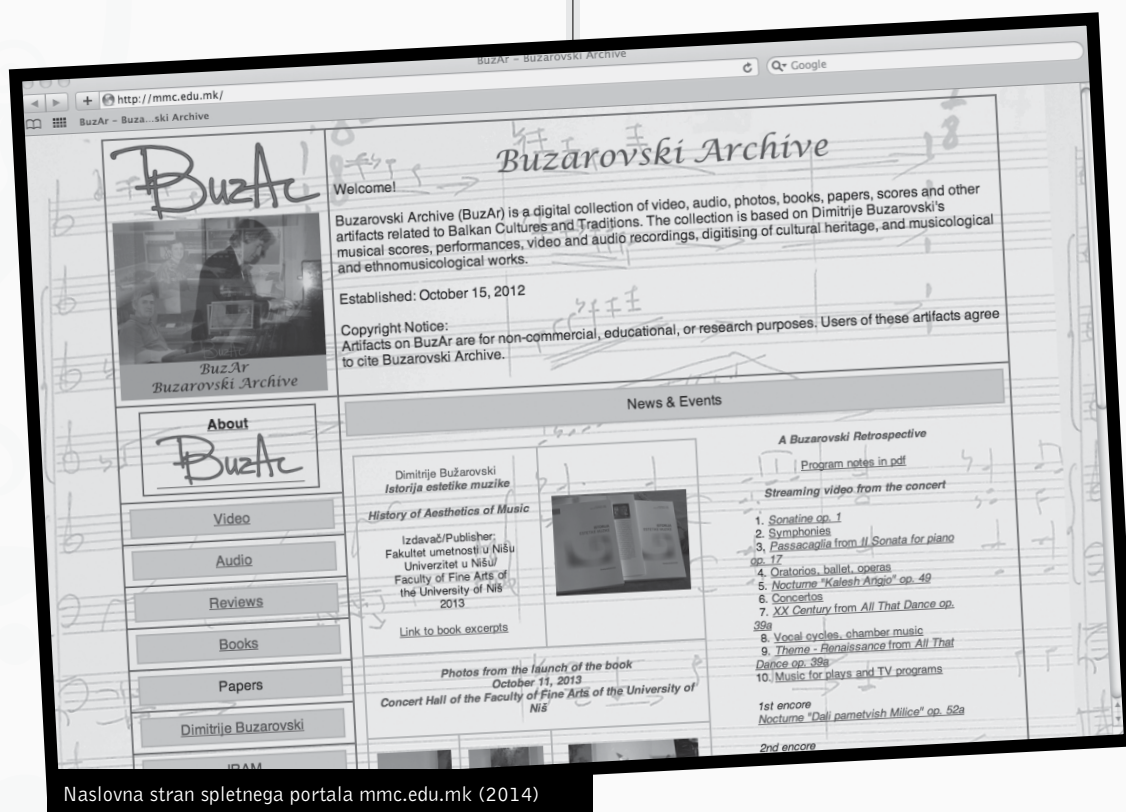
jev so bili zagotovljeni dvokanalni magnetofon 38/19 Revox, štirikanalni magnetofon 19/9,5 Tandberg, gramofon AKAI, kasetofon Marantz in 16-mm filmski projektor. Studiji so med sabo povezani z omrežjem Ethernet, ki omogoča idealno komunikacijo in prenos gradiva.

4 Širjenje dejavnosti

Fascinantne izkušnje in rezultati ob digitalizaciji *Kolekcije Firfovo* so v kratkem našli nadaljnjo rabo pri digitalizaciji *Kolekcije Vidoeski*; Božidar Vidoeski (1920–1998) je bil eden utemeljiteljev makedonske lingvistike in eden prvih makedonskih dialektologov. To je bil hkrati začetek digitalizacije govornih gradiv (3.600 minut makedonskih dialektov, ljudskih pripovedk, šeg itd.). Center za pokrajinsko lingvistiko Makedonske akademije znanosti in umetnosti je odstopil (za digitalizacijo) 53 kaset; kmalu nato pa so, navdušeni nad rezultati digitalizacije kaset, našli še 12 trakov (Bužarovski 2004: 7, 8); gre za najstarejše terenske avdio posnetke na magnetofonskih trakovih iz Makedonije, nastale na področju Štipa in Kočanov leta 1952. Material je še dodatno pomemben, ker je bil del nastopajočih in posnetih informantov rojen še v devetnajstem stoletju, s čemer so dobljene dragocene informacije o življenju v Makedoniji v otomanskem obdobju (Bužarovski 2005: 5).

V naslednjem obdobju se obeta digitalizacija še nekaj avdio kolekcij:

- *Kolekcija Badev* (359 pesmi); Nikola Badev (1918–1976) je bil ljudski pevec in zbiralec ljudskih pesmi;
- *Kolekcija Brzanov* (pesmi, govor in drugo gradivo, 68 melogramov); Mile Brzanov (1943–1997) je bil etnomuzikolog;

Naslovna stran spletnega portala mmc.edu.mk (2014)

- *Kolekcija Penušliški* (3.300 minut govornega gradiva, pesmi, predstavitev ljudskih glasbil, makedonski dialekti, ljudske pripovedi, običaji itd.; glej Dimkov 2008); Kiril Penušliški (1912–2004) je bil utemeljitelj makedonske folkloristike in filolog.

Kolekcija Brzanov (podobno kot tudi *Kolekcija Firfov*) vsebuje poleg avdio gradiva še 68 melogramov. Začetek digitalizacije melogramov je povezan s *Kolekcijo Firfov*. Kot smo že omenili, je Bužarovski prejel od družine Firfov 383 melogramov; en del je bil evidentno povezan z avdio kolekcijo (Mitevka 2005, Bužarovski 2010). To gradivo je omogočilo standardizacijo procedure digitalizacije melogramov, vključno s skeniranjem izvirnega melograma in njegovim zapisovanjem v notno programsko opremo.

S tem so se odprle tudi nove perspektive v zvezi s procesom melografitiranja, kajti zapisovanje v notno programsko opremo omogoča MIDI zapis, ki s tem postane pomembno orodje za znanstveno analizo digitaliziranih gradiv. Na splošno lahko rečemo, da je proces digitalizacije še posebno pomemben za nadaljnjo kvantitativno analizo temeljnih gradiv (glej Bužarovski 2002b). Tako na primer Bužarovski uporablja spektralno analizo za določanje natančne višine pri izvajanju ljudskih pesmi istega ali različnih pevcev v različnih časovnih obdobjih (več o tem v besedilu *Vračanje h Kolekciji Firfov: ustna tradicija po tridesetih letih*, Bužarovski 2003b). Po mnenju Bužarovskega je spektralna analiza najnatančnejši grafični zapis, ki – na določen način – naredi melograme odvečne. Omejitve notacije pri predstavljanju mikrotonov, ritmičnih svoboščin in posebnosti različnih interpretacij – zlasti predstavljanje glasbenih okraskov ipd. – peljejo k rezultatom, ki so lahko bistveno različni od posnetega izvornika (kar je mogoče ponazoriti z MIDI izvajanjem partitur melogramov). V tem smislu je melogram le orientir, ki ima, brez poznavanja „izvajalske kode«, zelo limitirano uporabno vrednost. Po Bužarovskem je z uporabo spektralne analize digitaliziranih avdio zapisov ta problem rešen, ker je pač dobljena natančna grafična kopija primarnega artefakta. In vendar, poleg skeniranja melograma vztraja Bužarovski tudi na izdelavi prepisov v notnih procesorjih, s čemer lajšamo MIDI analize in proces branja nasploh, zlasti kar zadeva besedilo pesmi.

Poleg že omenjenih melogramov iz melogramskih delov *Kolekcije Firfov* in *Kolekcije Brzanov* bodo v prihajajočem obdobju digitalizirane tudi druge melogramske kolekcije, in sicer:

- kolekcija turških makamov in usulov (319 melogramov), ki so vključeni v knjigo *Tonski sistem turške glasbe* Aide Islam (2007);
- *Kolekcija Linin* (761 melogramov, 32 statij, 63 skladb in 53 orkestracij ljudskih pesmi); Aleksandar Linin (1906–1998) je bil makedonski etnomuzikolog.

Izkušnje, pridobljene s snemanjem dokumentarnih videov, so uporabljali pri snemanju novih folklornih gradiv, zlasti pri delu na terenu. Tako so bile v obdobju 2009 do 2011 posnete štiri nove video kolekcije:

- *Kolekcija glasbenih tradicij planinske regije Karadak*, opremljena s 26 melogrami,
- *Kolekcija ženskih ženitovanjskih pesmi iz vasi Simnica, Gostivarska regija*, opremljena s 39 melogrami,
- *Kolekcija otroških glasbenih ljudskih plesov s Kosova*, opremljena s sto melogrami, z detajlnimi pojasnili gibanja in strukture plesov,
- *Kolekcija otroških glasbenih ljudskih plesov albanskega prebivalstva iz Pologa*, opremljena s 73 melogrami, z detajlnimi pojasnili gibanja in strukture plesov.

Kot smo že omenili, je bilo – vzporedno z zbiranjem in digitalizacijo primarnega gradiva – izboljšano tudi zbiranje metapodatkov oziroma procesa anotacije in katalogizacije. Video in avdio gradivo v IRAM/BuzAr-ovih arhivih spremljajo katalogi, izdelani po mednarodnih standardih; nekateri med njimi sestojijo iz več kot 60 polj, z zapisi v latinici (ob adekvatnih standardih aliteracije) (Bužarovski 2006: 5).

Pri vsakdanjih dejavnostih IRAM-a/BuzAr-a so enako pozornost posvečali tudi sprotnemu dokumentiranju sodobnih dogodkov. K nadaljnjemu pospeševanju dejavnosti je prispeval prevzem tretjega Tempusovega projekta (JEP 17088–2002 – Multimedialni program), s čemer je opremljen tudi četrti studio (med novo programsko in strojno opremo so računalnik Macintosh Pro G5, Final Cut Pro 4, Sony DCR-VX2000 in že pereče nujni svetlobni park). Tako obogatena tehnika je omogočila avdio snemanje 120 koncertov. Del koncertov je posnet tudi zunaj poslopja FMU: v dvorani Doma armade, Sabornega hrama (stolnice) in katoliške cerkve v Skopju (Bužarovski 2005: 2). Del koncerta je posnet tudi kot kompletni video z več kamerami in zelo natančno montažo. Tako so npr. 6. decembra 2004 posneli simfonični orkester FMU v dvorani Doma armade s sporedom *The Young Person's Guide to the Orchestra* Benjamina Brittna in *Pictures at an Exhibition* Musorgskega/Ravela. Poleg omenjenega obstajajo tudi video posnetki koncerta tega ansambla z Ravelovim *Klavirskim koncertom* v G-duru in Franckovo *Simfonijo v d-molu*, kot tudi dobrodelnega koncerta komornih izvajalcev, namenjenega pomoči psihiatrični bolnišnici v Skopju (vsi iz leta 2005). Prvi IRAM-ov samostojni video program je bil posnet s turškim folklornim ansamblom Yeni Yol leta 2004 (Prav tam: 3, 4).

Oddelek za video dejavnosti arhiva trajno snema:

- cikle portretov doajenov makedonske glasbene kulture v letu 2013 (Ljubomir in Vera Brandolica, Zoran Dimitrovski, Aleksandar Džambazov in Jordan Canevski iz leta 2011, in Ivan Kočarov, Snežana Anastasova-Čadikovska in Evuška Trpkova-Elezovikj) ter

- glasbene spote iz žanra umetniške glasbe v letu 2014 (*Syrinx* Zografskega z Biljano Kamčevo, flavta; Telemannovo *Fantasia II* z Danielo Petkosko, flavta; *Pan, Niobe and Bacchus* Benjamina Brittna s Tankico Mitevo, oboa in *Estudio Virtuoso Flamenco n.1* Krzysztofa Zgraje s Strašom Temkovim, flavta).

K številnim dejavnostim arhiva nedvomno prispevajo tudi radijske oddaje internetnega študentskega radia (doslej skupaj 113), ki prav tako vsebujejo zelo pomembno arhivsko gradivo, med njimi zlasti portrete skladateljev in izvajalcev.

Sčasoma je IRAM prerasel v »vodilno institucijo za promocijo novih idej«, ki je »s svojimi impresivnimi dosežki vzburla letargično znanstvenoraziskovalno sceno v Makedoniji« (Bužarovski 2003a: 2). Uspah IRAM-a je bil v mnogočem rezultat vključevanja mladega raziskovalskega kadra, ki je volontersko, z veliko vnemo, z odprtim duhom, svežimi idejami in zelo pozitivnim delovnim vzdušjem prispeval k bogatemu arhiva digitaliziranega gradiva. Povezovanje digitalizacije z več kot petdesetimi končanimi magistrskimi tezami in doktorskimi disertacijami pa še bolj oplemeniti znanstveno dimenzijo realiziranih dosežkov.

K promociji in afirmaciji dejavnosti arhiva in izmenjavi strokovnih mnenj so svoje prispevale tudi številne predstavitve v Makedoniji in tujini, med njimi zlasti osemnajst mednarodnih konferenc, zbranih okoli nekaj tem: *Reflections on Macedonian Music – Past and Future*, *Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology*, *Cultural Policy and Music Education in Culture and Music*.

Četudi so glavna domena IRAM-ovega zanimanja bili in ostali digitalni mediji in komunikacija, se je v njem razvila tudi založniška dejavnost: CD-ji, DVD-ji, knjige, posterji in drugo predstavitveno gradivo (Bužarovski 2006: 6).

5 BuzAr 2012

Kot že rečeno, kontinuiteto IRAM-a iz leta 2012 prevzema in zagotavlja BuzAr (Bužarovski Archive). Arhiv je bil ustanovljen 15. oktobra 2012 z glavnim ciljem, ki ga navdihuje »najvplivnejša in najproduktivnejša ideja novega tisočletja« – deponiranje glasbene kulturne dediščine v digitalni obliki (BuzAr 2012). Istega dne je bil izveden retrospektivni koncert *Od opusa 1. do opusa 62* skladatelja Dimitrija Bužarovskega. Video tega dogodka, ki je bil kombinacija živega in posnetega izvajanja in na katerem se je avtor pojavil v vlogah pianista, avdiovizualnega umetnika in vodnika skozi lastno ustvarjalnost, je bil hkrati prvi »video streaming« na spletni strani BuzAr-a.

Kot je zapisano na začetku spletnega portala, gre za digitalno kolekcijo videov, zvočnih posnetkov, fotografij, knjig, statijev, partitur in drugih artefaktov, ki zadevajo balkanske kulture in

tradicije, in ki so povezane z muzikološkim, etnomuzikološkim, pedagoškim, skladateljskim in izvajalskim delom Dimitrija Bužarovskega.

Nova dimenzija arhiva je celostni digitalni aranžma ustvarjalnosti Dimitrija Bužarovskega. Vanj je vključen tudi ves osebni arhiv Dimitrija Bužarovskega, v katerem je obilo bogatega gradiva, ki ne sestoji samo iz partitur, pač pa tudi iz zvočnih zapisov in videov, posterjev, programskih knjižic, kritik, tiska, korespondence, fotografij in drugega – ki ne podaja samo prerez njegovega osebnega dela, temveč tudi podobo glasbene kulture, v kateri je deloval.

S ciljem urediti svoj opus je zgradil model skladateljskega digitalnega arhiva, zasnovanega na petih kategorijah artefaktov: partiture, MIDI, avdio, video, grafika in besedila, kot tudi bazo metapodatkov z definiranimi deskriptorji. Svojo idejo je detajlno predstavil na 18. IRAM-ovi konferenci (Bužarovski 2012). Ta povsem korespondira s sodobnimi sistemi CMS (Content Management Systems), ki omogočajo iskanje in povezovanje različnih artefaktov v multimedialnih bazah. Leta 2012 je Bužarovski predstavil svoj model tudi v makedonskem Združenju za zaščito avtorskih glasbenih pravic (ZAMP) z idejo afirmirati potrebo po standardizaciji digitalne ureditve osebnih arhivov skladateljev (Bužarovski 2012). Razumljivo, ista načela veljajo tudi za arhive izvajalcev, muzikologov in etnomuzikologov.

Tako oblikovani arhiv BuzAr vsebuje približno 1,5 TB digitaliziranih artefaktov, osredinjenih v nekaj večjih celot: 239,71 GB avdio (44,1 kHz/16 bit in 48 kHz/24 bit), 767,87 GB video (posnetih v DV PAL), 417,22 GB opus Bužarovskega in 24,03 GB datotek spletnega portala mmc.edu.mk.

Muzikologinja dr. Viktorija Kolarovska-Gmirja v svoji recenziji retrospektivnega koncerta Bužarovskega ugotavlja: »Tak način ohranjanja in predstavljanja skladateljevega dela v digitalni eri se povsem ujema s strategijami za zaščito kulturne dediščine in zavedanja o potrebi graditve zgodovine lastnih postopkov in dejavnosti. Dimitrije Bužarovski je eden tistih, ki neutrudno ustvarjajo zgodovino – z vsako svojo idejo, realizacijo, stvaritvijo, z vso svojo energijo in nesebičnim delom ter ustvarjalnostjo.« (2012: 91)

Pomen projekta IRAM/BuzAr pridobiva in bo še pridobival svojo vrednost. Uporaba zamisli »data migration« in dosledno spoštovanje sprejetih standardov o ohranitvi kulturne dediščine v digitalni obliki podaljšuje in jamči njegov dolgoročni obstoj in vitalnost (glej Bužarovski 2013). Po drugi strani pa večplastnost in obseg arhiviranega gradiva ponuja plodna tla za nova raziskovanja, ne le s področij muzikologije in etnomuzikologije, temveč tudi lingvistike, antropologije in zgodovine – še zlasti če upoštevamo, da bodo imeli prihajajoči rodovi na razpolago veliko boljša orodja za kvantitativno analizo. Ne glede na to, da je preteklo samo desetletje, fascinantna številka

kolekcij in drugih artefaktov, ki jih vsebuje arhiv, impresivno priča o ogromni naložbi, predanosti in navdušenju vseh, ki so sodelovali v okviru IRAM/BuzAr-ovih dejavnosti.

#Viri

1. BuzAr. (2014). About BuzAr. Retrieved from: <http://www.buzar.mk/AboutBuzAr.htm> [10. 8. 2014].
2. Buzarovski, D. (2002a). IRAM and Digital Promotion and Archiving of Macedonian Music Culture. V D. Buzarovski (ur.), *Reflections on Macedonian Music – Past and Future*, I London Conference. Skopje: IRAM, str. 1–9.
3. Buzarovski, D. (2002b). Musicology and Ethnomusicology in the Digital Era. V D. Buzarovski (ur.), *Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology*, The Struga Music Autumn. Skopje: IRAM, str. 2–12.
4. Buzarovski, D. (2003a). IRAM in Its Second Year. V D. Buzarovski (ur.), *Reflections on Macedonian Music – Past and Future*, Second London Conference. Skopje: IRAM, str. 2–15.
5. Buzarovski, D. (2003b). Firfov Collection Revisited: Oral Tradition after 30 Years. V D. Buzarovski (ur.), *Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology*, Second Struga Conference. Skopje: IRAM, str. 41–52.
6. Buzarovski, D. (2004). The IRAM Phenomenon – IRAM in its Fourth Year. V D. Buzarovski (ur.), *Reflections on Macedonian Music – Past and Future*, Third London Conference. Skopje: IRAM, str. 3–15.
7. Buzarovski, D. (2005). IRAM phenomenon – IRAM in its fifth year – Multimedia. V D. Buzarovski (ur.), *Reflections on Macedonian Music – Past and Future*, Fourth London Conference. Skopje: IRAM, str. 1–8.
8. Buzarovski, D. (2006). 40 Years of Higher Music Education in Macedonia – The IRAM Phenomenon Again. V D. Buzarovski (ur.), *Reflections on Macedonian Music – Past and Future*, XII IRAM Conference. Skopje: IRAM, str. 1–6. Dostopno na <http://www.mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/XIICConf.html> (1. 10. 2007).
9. Buzarovski, D. (2007). Keeping Pace with the Rhythms of the Internet – 10 years of Macedonian Music Culture at the mmc.edu.mk Web Site. V D. Buzarovski (ur.), *Researches in Musicology and Ethnomusicology*, XIV IRAM Conference. Skopje: IRAM, str. 1–6. Dostopno na <http://www.mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/XIVConf.html> (1. 10. 2007).
10. Buzarovski, D. (2010). Connecting Zivko Firfov's audio and transcription collections, Intro. CD ROM. Dostopno na <http://www.buzar.mk/IRAM/Editions/FirfovCD-ROM1/Intro.html> (10. 8. 2014).
11. Buzarovski, D. (2012). Digital Archiving of Contemporary Composers Works. V *Music, Culture and Identity*, XVI-II IRAM Conference. Skopje: IRAM, str. 1–11. Dostopno na <http://www.mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/XVIII-Conf.html> (10. 9. 2012).
12. Buzarovski, D. (2013). Digital Extension of Music Memory – Music as a Collective Cultural Memory. *Kultura/Culture* 4. Skopje: Mi-An, str. 123–129.
13. Bužarovski, D. (2002). Osnovi na digitalnoto arhiviranje na zvukot. Skopje: IRAM.
14. Bužarovski, D. (2012). Upatstvo za korišćenje na modelot za digitalen arhiv na tvoreštvo od sodremeni avtori, izraboteno i podareno na site avtori od Republika Makedonija od Dimitrije Bužarovski. Zduženie za zaštita na avtorski muzički prava Musical Copyrights Society of Macedonia – ZAMP, str. 1–8. Dostopno na <http://www.zamp.com.mk/ZAMPUpatstvo.pdf> (14. 2. 2014).
15. Dimkov, T. (2008). Pesnite na Badev na hard-disk. *Globus* 50, str. 54–57. Dostopno na <http://www.globusmagazin.com.mk/?ItemID=01A4405CE6B6844DB357686547619CBC>.
16. Kolarovska-Gmirja, V. (2012). Muzikata i nejinite 'akteri' – Retrospektivniot koncert na kompozitorot Dimitrije Bužarovski. *Muzika* 18, str. 86–91.
17. Mitevaska, I. (2005). Comparison between the Transcriptions and Audio Materials of the IRAM Digitized Collections of Zhivko Firfov. V D. Buzarovski (ur.), *Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology*, X IRAM Conference. Dostopno na <http://www.mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/XConf.html> (1. 10. 2007).
18. Schüller, D. (2008). Audiovisual research collections and their preservation. TAPE (Training for Audiovisual Preservation in Europe). Amsterdam: The European Commission on Preservation and Access. Dostopno na http://www.tape-online.net/docs/audiovisual_research_collections.pdf (14. 2. 2014).